

A POLITIKAI POSZTMODERN

A posztmodern fogalma a civilizáció, a kultúra, az ideológiák, a politika, a gazdaság azon állapotára utal, amikor a modernitás energiái, stratégiái kimerültek, vagy a felismerhetetlenségig megváltoztak. Köztudott, hogy a modernitásnak világos, optimista tervezete volt, egyfajta humanista pátosz, amely főleg a tradicionális társadalommal szembeni heroikus küzdelemben fejeződött ki. Úgy tűnik, mára ez a projektum elérte célját, politikuma kiüresedett, másrészt kikristályosította a liberális-demokratikus paradigmát.

A projektum a tradicionális társadalom evidenciái elleni harc során *megszabadította* az embert mindattól, ami a kollektív meghatározása lehetett volna, legyen az a múlt (Tradíció) vagy a jövő (a kommunisztikus tanok eszkatológiája); a lét fokozatosan egy köztes állapotba, az efemeritás csapdjába került. Erre a pillanatnyi létre a médiahatalom, a tömegtájékoztató rendszer manipulációs rendszere teleszik rá. A lét pontosan addig tart, ameddig egy hírműsor vagy szórakoztató adás, esetleg egy reklámblokk. Akárcsak a mindennapi életben: a lét apró események összefüggéstelen sorozatává válik, melyek annál értékesebbek, minél élénkebbek, ríkítóbbak. Ez a pillanatba zárt lét a modernitás győzelmével megállott idő, amikor a múlt és a jövő kölcsönösen semlegesíti egymást. Valójában ezt az állapotot próbálják a posztmodern kifejezéssel jelölni.

A posztmodern elméletét jellemzően akkor dolgozták ki, amikor a szovjet rendszer összeomlott és a marxizmust a liberális ideológia kezdte kiszorítani. F. Fukuyama tehát nem előzmények nélkül kezdett el a történelem végéről beszélni, ha ugyanis a modernitásnak már nincs mit felélni, kritizálni, meghaladni, leleplezni: a történelem a végéhez érkezett. De vajon véget ért-e a modern kor? Ha ez alatt a közélet deszakralizációját értjük, akkor igen. Viszont, ha a modernitáson valamilyen konkrét cél felé való haladást értünk, önálló modern ontológiát, akkor semmiképpen. Hiszen ez elvi képtelenség, a modernitás létalapja olyasmi, ami sohasem aktualizálódhat. *A modern individuum szakrális meghatározása megszűnt, s ezzel eltűnt az ontológia alanya, „tanúja”. A kategória ambivalenciáját éppen az adja, hogy a modernitás meghaladása önmaga által történik.*

Mint kitűnt, a posztmodern azt a fajta modernitást jelöli, amelyik először a történelem folyamán ellenfél nélkül maradt, vagyis egy újfajta abszolutizált, alternatíva nélküli minőségben. Gazdasági téren a posztmodern szintén a liberalizmus dominanciáját jelenti. A gazdaság egyfajta új gazdasággá, „finanszizmussá” alakul, aminek eredményeként nemcsak a kommunisztikus ideológiák kerülnek süllyesztőbe, hanem a harmadik utas elgondolások is. Ez a gazdaság virtualizálódásának utolsó akkordja.

A posztmodern kifejezéshez visszatérve, a modernitás folyamatként véget ért, ezután már, mint a „pillanat örökkévalósága”, „örök jelenvalóság” móduszában létezik. Ezt az állapotot nevezte Baudrillard poszthistóriának, melynek fő jellemzője a tartalmak szüntelen ismétlődése, a „reciklikusság” egyfajta állandósult déja vu.

Szerinte a társadalom olyan állapota ez, amikor valamennyi történelmi lehetőség működésben van. A modern *vége* lényeges változás, tartalom nélküli folyamatá vált, ezerféle szögben tükrözve önmagát, ironikus (önironikus) módon kifigurázva tulajdon „mozdulatlan dinamikáját”, a „stagnálás szuperszonikus sebességét”. A posztmodern után már nem jöhet semmi, hiszen a valódi posztmodern a tradicionális társadalomhoz való visszatérés lenne.

A jel uralma

Baudrillard szerint a nyugat-európai kultúra fejlődése a reneszánsztól a posztmodern korig a „jel autonomizációja” logikája mentén történt, melynek során a jel fokozatosan elszakadt a jelentéstől egészen a jelentés teljes megszűnéséig a posztindusztriális társadalom idejére. A folyamat három szintje a következő: a reneszánsz (az utánzás és a hamisítványok kora), az indusztriális társadalom (sorozatgyártás) és a posztmodern (kódolás).

Mára a közélet elvesztette szakrális vetületét, összetevői esetlegessé váltak, nélkülözve minden autonóm minőséget, ami összekötné a társadalmi valósággal. Miután a politikai kérdések „kollektív megbeszélések” eredményei, hasonlatosan a szerződéshez, amit akár figyelmen kívül is hagyhatunk, esetleg újrafogalmazunk – a kérdések formális oldala kerül előtérbe. A politika szintén a „jel autonomizációja” felé mozdul. Ez a folyamat a XX. század különböző rezsimjeiben kezdődött. Az olyan totalitárius rendszerekben, mint a fasizmus vagy a kommunizmus, megnőtt a propaganda szerepe, itt az állam „tömeghipnózis” segítségével sulykolta az emberek tudatába téziseit, teljesen elrugaszkodva a konkrét realitástól, amely megerősíthette vagy megcáfolhatta volna a propaganda posztulátumait. A propagált jel viszonylagosságát, ami könnyen fordul az ellenkezőjébe, Orwel antiutópiái illusztrálják. Valami hasonló figyelhető meg napjainkban a politikai reklám esetében. Itt a politikai ideológia, eszme, párt, a tartalmi oldaltól függetlenül piaci értéket kap. A jel autonomizációja a politika szférájában nyilvánvalóvá teszi a propagált, reklámozott tárgy tartalmi másságát annak reprezentáltságához képest. A posztmodern korában ez a tendencia kulminál, a jel teljesen elszakad a tartalmi oldaltól, olyanyira, hogy a jelentés megsemmisül. A politika virtuálissá válik, mely csak a „prezentációs térben” létezik – a megnyilvánulások formájában. A posztpolitikában a dezszemantizált (jelentéstelenített) álpolitikai kijelentések ismétlődnek, az autonomizált jel játékként. Mindennek az optimális tere nem a parlament vagy az elnöki palota, de még csak a piactér sem, hanem a televízió képernyője. A képernyőt betöltő szüzsék, a dramaturgia, a szereplők teljesen elszakadtak a mindennapi realitástól. A tömegtájékoztató feloldotta a valóságot, ráerőltetve az ironikus „nap híreit”, tetszőlegesen választott „napirendi pontoknál” (agenda). A társadalom ezen állapotát Gil Debor a „látvány társadalmának” nevezi. A látvány társadalmá politika utáni társadalom, ahol a politika estleges pszeudopolitikai képzetek játékvá válik. A régi jelentések vagy eltűntek, vagy jelentésükből kifogartva, parodizáltan jelennek meg. A legfőbb hatalommá a tömegtájékoztató válik. A posztpolitikai térben létezni annyi, mint megemlítve,

megmutatva lenni. Ez a létezés csak egy pillanatig tart, viszont ez a pillanat lett az egyetlen, kizárólagos valóság.

A jövő¹

Az interaktivitással a hírközlés az atomizált individuumban megtestesülő *szingularitások* önkényes játékvá válik. A tömegtájékoztató utolsó stádiuma a híradás decentralizációja az interaktív rendszerekben. Itt már a „látvány társadalmáról” sem beszélhetünk, hiszen a szinguláris a szinguláris számára ad hírt. Egyfajta anarchista ideál valósul meg: az ember a foszforeszkáló képernyő virtuális terében válik szabaddá a hatalomtól. Az izolált individuumban spontán, cél nélkül mozognak a virtuális térben, csupán az ösztönök mélységéből feltörő indulatoknak engedelmessé. Ezek az impulzusok a maradék biológiai realitást képviselik, amit még nem oldott fel a technogén környezet. A spontán feltörő impulzusok az ember autonóm ontológiai organizációjának utolsó maradványai, annak is biológiai, zoológiai vetületében². A virtualitás terében a vitális impulzusok egy pillanatra lobbannak fel, majd kialszanak, átadva a helyet a „tisza jelnek”, amely cél és projektív energia nélkül való. A korszak száműzi a hierarchiát, amit a hálózat elve helyettesít. Végérvényesen eltűnnek a kasztok, társadalmi rétegek, nemzetiségek, konfessziók, kultúrák. Helyükbe a Hardt és Negri szerinti *multitude*, a „sokaság” kerül. Ez a sokaság számtalan kaotikusan mozgó atomból áll. A deontologizált szingularitások közötti különbség illuzórikus, és csak magát a szingularitásokat érinti. A *sokaság* virtuális léte az egyetlen mód bármely hierarchizáció, létrendi rangsorolás elkerülésére. Mivel a posztpolitika egészében virtuális, a liberális egyenlő esélyek elve *egyenlő* valósággá válik. A posztpolitika szubjektuma (szingularitás) a virtualításban bárminek képzelheti magát, hiszen hiányzik az ontológia alanya, valamint a tér és idő. A virtuális térben mindenki szabad mindenkítől és mindentől: a világtól, saját magától; az identitás efemer, a jel játékanak függvénye.

Természetszerűleg a posztpolitika a magánjog győzelmét hozza. A legfontosabb jog a hálózathoz való hozzáférés – telefon, internet, tv. Jellemzően ez a jog garancia a virtuális térbe való kerüléshez. A posztpolitikában abszolútizálódik a premisszív, megengedő elv, ezzel szemben a kötelezettség a nulláig redukálódik. A posztpolitika normatívával kerül szembe bárki, ha ki akar lépni az individuumban „szabadságának” korlátai közül. Törvényen kívülé válik a „társadalmi ontológia” minden olyan megnyilvánulása, amely a realitás nem individuális státusát deklarálja. A fentiekből kiviláglik, hogy a posztpolitika elutasít és delegitimizál minden kollektív identifikációt. A szingularitás szabadon választhat identitást, de csak az individualitás keretein belül maradván. A szingularitásokból álló sokaság (*multitude*) integrálhatatlan, minden összetevője „irracionális szám”, fiksálható lét nélkül.

Az erőszakot a posztpolitika csírájában fojtja el, ugyanis az erőszak aktusában az aktív fél manifesztálja a létét. Az erőszak identifikációt provokál, belső ener-

giákat mozgósít, ontológiai dialógust hoz létre, hierarchiát szül, meghatározza a hatalmi viszonyokat, s mindez megengedhetetlen a posztpolitika terében. A posztpolitika a szingularitások pacifikációjának rendjét vezeti be, oly módon, hogy a különböző képernyők elé ülteti őket. A biopolitikai impulzusok (lásd Negri és Hardt) előhívják az erőszak szándékát, ezt viszont feloldja a virtualitás, a látvány, a művi fantazma. A posztpolitika világa erőszakkal telített, ám ez az erőszak gondosan imitált, az individuum szemléletére korlátozódik. Az erőszak az individuum nevében történik az individuummal szemben.

A posztpolitika fő értékévé a játék válik. Amíg azonban a modern politika számára az érték szuverén realitás volt, amelynek alárendelődött mind a személyes, mind a kollektív, a posztpolitikai térben az érték individuum alatti szintre kerül, megfosztva azt kommunikatív tulajdonságaitól. Az érték relativizálódik, estlegessé válik azáltal, hogy azt a szingularitás posztulálja. Az érték „ontologizációját” a hálózat azonnal hitelteleníti. A posztpolitika a modernitás törvényszerű vége. Az újkor politikájához képest új elemeket hordoz, azonban a figyelmesebb szemlélő számára ezek a fejlemények nem annyira váratlanok. Konklúzióként megállapítható: a modern politika hanyatlása már az újkor hajnalán anticipálható. A politika mint holisztikus valóság deszakralizációja a politika potenciális végét jelenti. Annak ellenére, hogy a deszakralizáció első tendenciái és a mai állapotok – politikai intézmények drámai mutációja, azok posztpolitikává válása között látszólag nagy a különbség, mégis valószínű, hogy paradigmális szempontból a végkifejlet logikus és determinált.

KOVÁCS GÁBOR

Jegyzetek

1. A fejezet Negri és Hardt *Impérium* című művére támaszkodik, amely ugyanúgy a politikai gondolkodás mérföldköve, mint Samuel Hantington: *Civilizációk barca* vagy F. Fukuyama: *A történelem vége az utolsó ember* című munkája. Mind a három mű a történelmi fejlődés alapvető tendenciáit általánosítja, úgy mint az „új világrend” tartalmi oldala, vagy mint „jövőkép”. A baloldali kritika Negri és Hardt könyvét hiperbolikusan „a Kommunista Kialtvány posztmodern verziójának” nevezte el.

Az *impérium* kulcsfontosságú fogalma a könyvnek, ebbe a fogalomba sűrítik bele a szerzők koncepciójukat a posztindusztriális és posztmodern társadalomról. Negri és Hardt posztmodernista állásponton vannak: a modern kor ideológiai, gazdasági, jogi, filozófiája, társadalmi potenciálja kimerült, a modern kornak tehát tényszerűen vége. A munka és a tőke viszonyában mindketten a marxista modelt követik, a posztmodern körülmények között azonban a munka és tőke a felismerhetetlenségig megváltozik. A tőke hegemoniája totálissá válik. A tőke maga az impérium, amely szerintük alighanem a kapitalizmus utolsó fázisa, amikor a munka az indusztriális fokhoz képest decentralizálódik, számtalan egyedre tagolódik, akik a mindenütt jelenlévő és mindent kontrolláló impérium

hatalma alatt állnak. A posztmodern korban a munkát nem a munkásosztály végzi, hanem – Negri és Hardt kifejezésével – a „sokaság”, a multitude. A munka és a tőke szembenállása megszűnt. A „fegyelem”, a „szigor” helyett a tőke az „ellenőrzést” alkalmazza, politika helyett „biopolitikát”, állam helyett planetáris hálót. A kapitalizmus az impérium korszakában álcázott, eltűnnek az ipari korra jellemző attribútumai. Megszűnnek a nemzetállamok, megváltozik a munka hierarchiája, eltűnnek az államhatárok. Ennek ellenére az impérium mindent kontrollál és továbbra is eltulajdonítja a sokaság munkájának gyümölcsét. Az ellenőrzés planetáris méretű, mindenkit érint.

2. A globalizált kapitalizmusnak ebben a stádiumában a produktív, illetve az improduktív tevékenység közötti különbség elhalványul, fokozatosan maga a biológiai lét válik munkává: a biológiai, fiziológiai motivációk, a vágyak, a szaporodás ingere, vagy a kreativitás valamilyen megnyilvánulása, esetleg a pusztaság szeszélye. Eltűnik a munka és a pihenés közötti különbség, a hasznos és haszontalan szembeállítása. Ami marad: élő emberek a korrump rendszerrel szemben. Marxista terminológiával a „sokaság” önmagában képviseli a munkát, az impérium pedig a tőkét.

Irodalomjegyzék

- Дугин А. Г.: Постмодерн или ультрамодерн? Философия хозяйства, 2003, № 3.
Дугин А. Г.: Финансизм как высшая стадия развития капитализма. Экономическая теория на пороге XXI. века. Финансовая экономика. М.: Юрист, 2001.
Fukuyama F.: *The End of History and the Last Man*. N.Y., 1993.
Jürgen Habermas: *Válogatott tanulmányok*. Atlantisz, 1994.
Jean-Francois Lyotard: *A posztmodern állapot*. Századvég Kiadó, Bp., 1993.
Negri A.– Hardt M.: *Empire*. Harvard, 2000.

